

A gyűjtőszenvedély metamorfózisa – emlékezés Széchenyi Zsigmondra (1898–1967)

MATUSZKA Angéla

*Magyar Természettudományi Múzeum, Könyvtár, 1083 Budapest, Ludovika tér 2–6.
E-mail: matuszka.angela@nhmus.hu*

Összefoglalás – Az írás Széchenyi Zsigmond halálának ötvenedik évfordulója kapcsán – korabeli sajtóforrásokat is felhasználva – mutatja be az író és vadász életét, és kapcsolatát a Magyar Természettudományi Múzeummal. Ismerteti, hogy halála után hogyan került vadászati szakkönyvtára állami (múzeumi) tulajdonba, milyenek voltak és milyenek ma a működési körülményei. Információt bocsát közre a könyvgyűjteményről, bemutatja összetételét és néhány érdekességet.

Kulcsszavak – Széchenyi Zsigmond, évforduló, vadászirodalom, vadászati könyvtár, Természettudományi Múzeum, 1956

BEVEZETÉS

Gróf Széchenyi Zsigmond (1898–1967) halálának ötvenedik évfordulója 2017. április 24-én volt. A magyar vadásztársadalom, valamint az útleírásokat és vadászati könyveket szívesen olvasó szélesebb közönség mellett a Magyar Természettudományi Múzeum is – mint a Széchenyi Zsigmond Vadászati Könyvgyűjtemény tulajdonosa és gondozója – különös tisztelettel emlékezik meg a kiemelkedő magyar vadászról és íróról.

Széchenyi Zsigmond önmagát írásaiban vadászemberként, néhol a vadász-könyvek szenvedélyes gyűjtőjeként jellemezte. Írói munkássága mind a szép-, mind a szakirodalom területén egyaránt elismert. A Széchenyi család tagjaként ő is magáénak vallotta a közösség iránti elkötelezettség eszméjét, s miután részt vett a múzeum állattani gyűjteményének gazdagítása érdekében szervezett vadászexpedíciókon, ez lett az alapja annak, hogy hagyatéka, páratlan vadász-könyvtára a Természettudományi Múzeum gyűjteményébe került.

A KEZDETEK

Édesapja gróf Széchenyi Viktor (1871–1945) földbirtokos gazdálkodó (akinek dédapja a Nemzeti Múzeumot alapító Széchenyi Ferenc volt), hosszú ideig Fejér

mege főispánja, édesanyja gróf Ledebur-Wicheln Karolina (1875–1956) volt. Széchenyi Zsigmond gyermekként Sárpentelén élt, de édesanyja családjánál, a mileschauer és niemesi (ma Milešov és Mimoň, Csehország) birtokokon is sok időt töltött. Kora gyermekkorától legkedvesebb időtöltése a vadászat – és az ahhoz kapcsolódó gyűjtés, később trófeagyűjtés –, valamint a természetjárás volt. Első trófeáját, egy elejtett veréb szárnyát, nagy becsben őrizte (SZÉCHENYI 1965: 34): „Mert az a berámázott verébszárny, életem első vadásztrófeája, azóta is sértetlenül lógott szobám falán. Változatlan becsben lógna bizonyára ma is, ha időközben el nem találja a bomba”.

A gyermekkorából kinőve iskoláit Székesfehérvárott és Budapesten végezte, érettségije (1915) után besorozták, s a fronton csapatszolgálatot teljesített. Felsőfokú tanulmányokat csak az I. világháború befejezése után folytathatott – 1920 és 1923 között mezőgazdaságtant és állattant hallgatott. Iskoláinak befejezése után megállapította: „Nagy ambícióm, úgynevezett életálmom, mit sem változott!” (SZÉCHENYI 1979: 10). Kezdetben apja kőröshegyi birtokán gazdálkodott, s közben kitartó előkészítő munkát folytatott a vágyott vadászexpedíció megvalósulásáért. Törekvéseit 1927-ben koronázta siker, s első, „szűzexpedícióján” (SZÉCHENYI 1979: 16) az Afrika-kutató Almásy László társaként utazott Szudánba.

AZ EXPEDÍCIÓK IDŐSZAKA

1927 és 1935 között ötször vadászhatott Afrikában (Szudánban, Kenyában, Tanganyikában [ma Tanzánia], Ugandában, Líbiában és Egyiptomban). Alaszkában 1935-ben, Indiában (és visszafelé Afrikában) 1938-ban járt. Erre az útra elkísérte első felesége, Stella Crowther (1913–1990), vele 1936-ban kötött házasságot, amely tíz évig tartott. A II. világháború miatt külföldi vadászatokra nem mehetett, így csak Magyarországon és Erdélyben gyarapította a gyűjteményét. Ez az expedíciók uralta időszak volt az, amelyben vadász- és íróemberként kiteljesedett. 1945-ig közel 1300 darabból álló, egyedülálló trófeagyűjteményt hozott létre – az afrikaielefánt-agyarak, kafferbivalyütlök, oroszlan-, leopárd- és tigris-trófeák, valamint az európai nagyvadak trófeái között szerepelt az azóta is világrekordernek számító, észak-afrikai mendeszantilopja (*Addax nasomaculatus*) is. „Ehhez mérten gyarapodott privátmúzeumom is. Afrika 130 féle nagyvadja közül 80 féléét sikerült begyűjtenem. Még néhány komoly ritkaság is akadt közöttük” (SZÉCHENYI 1979: 17).

Olyannyira jelentős volt a gyűjtemény, hogy 1939-ben így írt róla Zsindely Endre (ZSINDELY 1939): „Több afrikai, egy alaszkai és egy indiai vadászút összes vadászeredménye, mintegy kétszázhetven vadásztrófea. Köztük nem egy világviszonylatban is első helyen álló. Így különösen a világrekord *Addax antilop-szarv*, egy hatalmas elefántagyarpár (darabonkinti súlya 64 kg) – amelynél eddig csak öt

jobb agyarpár ismeretes – és a rendkívül nehezen vadászható bongo antilop szarva, fő ékességei a gyűjteménynek. Az afrikai vadászatok trófeái között van két darab hatalmas oroszlánbőr, négy gepárdbőr, hét művésziesen preparált oroszlánfej [...] Az indiai vadászat trófeái közül az érdeklődés központjában természetesen a hatalmas tigrisbőrök állottak, de nem kisebb bámulatot keltettek az óriás gaurszarvak, egy ritka erősségű indiai párduc, néhány medvebőr és különféle gazellák, antilopok szarvai. Az alaszakai trófeák közül egy hatalmas szürkemedve bőre és két erős jávorbika feje keltettek legnagyobb bámulatot”.

Ekkor jelentek meg közkedvelt vadásznaplói is: Csui (1930), *Elefántország* (1934), *Hengergő homok* (1935), *Alaszkában vadásztam* (1937), *Nahar* (1940), *Két kecske – vadásznaplók 1932 és 1938* (1942). Háború előtt írt könyvei magyar nyelven összesen 32 kiadást értek meg, és közel 900 000 példányban jelentek meg [MS01]. Írásairól, írói tehetségéről mindig szerényen nyilatkozott, pedig a sajtó – amikor könyvei megjelenhettek – elismeréssel szólt munkáiról. Vadásztörténeteit, stílusát, szókincsét egyaránt dicsérték. Az *Alaszkában vadásztam* című könyvéről a *Budapesti Hírlapban* jelentek meg a következő sorok (MÁRIÁSS 1937): „Stílusa kristálytisztta, egyszerű s olyan kifejező, hogy pár sor után izgalmasságában versenyre kél a legfürgébb tollú riportterrel, majd megtartva mondatainak rövidegét és szabatoságát, festőien írja le az ismeretlen, Északi Sark-fénnyel ékes Alaszkát”. Csathó Kálmán a nyelvezetét dicsérte (CSATHÓ 1931): „Hogy ez így »kijöjjön« a könyvből, ahhoz elsősorban az kell, írója tudjon írni. Hát ezt pedig tud Széchenyi Zsigmond. Gyönyörű, tiszta, szép magyar nyelven ír, amit színessé és egyénivé tesz letagadhatatlan dunántúlisága. Ezek a túlbadunai kifejezések és szavak adják meg stílusának azt a közvetlenséget is, ami olyan rokonszenvenessé teszi a könyvét, aminek másik nagy erőssége az őszinteség, amit minden sorából ki lehet érezni.” Széchenyi önéletrajzi jellegű regényeiben végigkövethetjük életét, s hogy miként vált világot járó, szenvedélyes vadásszá, sokoldalúan művelt, könyvszerető íróemberré.

A TRÓFEAGYŰJTEMÉNY PUSZTULÁSA ÉS AZ UTOLSÓ KÉT EXPEDÍCIÓ

A főváros ostromát szülei Úri utcai házában élte át, Istenhegyi úti villája bombatalálatot kapott. Az épülettel együtt teljes trófeagyűjteménye is megsemmisült, de csodaszerű módon könyvtára megmenekült. Széchenyit a Rákosi-korszakban kitelepítették, s a még 1948-ban kiadott *A szarvas selejtezése* című munkája után egy ideig már nem is jelenhettek meg a művei. Először Polgárt, majd Balatongyörököt jelölték ki tartózkodási helyeül, és a keszthelyi Helikon Könyvtárban dolgozhatott. Itt ismerkedett meg második feleségével, Hertelendy Margittal, akivel 1959-ben kötött házasságot. Ugyanabban az évben Budapestre költözhetett, s ekkor már újra kiadták a könyveit.

1. ábra. Széchenyi Zsigmond az általa lőtt nagykuduval (1960, Tanzánia, Laiverero)
 Fig. 1. Zsigmond Széchenyi with the greater kudu he shot (1960, Tanzania, Laiverero)

Nagyrészt felesége biztatására kezdett el ismét írni: *Afrikai tábortüzek – vadásznapló kivonatok 1932–34* (1959), *Ahogy elkezdődött – egy magyar vadász hitvallása, 1. rész* (1961), *Ünnepnapok – egy magyar vadász hitvallása, 2. rész* (1963). 1960-ban részt vehetett egy állami gyűjtőexpedíción, amelynek célja a Természettudományi Múzeum 1956-ban elpusztult Afrika-kiállításának rekonstrukciójához szükséges állatok gyűjtése volt.

A múzeumnak 1956 őszén a fővárosban folyó harcok miatt két épülete is kigyulladt, ami számos gyűjtemény és a méltán világhírű Afrika-kiállítás pusztulásához vezetett (PAPP 2016). Amint Szunyogh János megállapította (SZUNYOGHY 1960: 103): „*a leégett Afrika kiállítás diorámaiban elhelyezett exotikus állatok pótlása múzeumi csere révén egyszerűen lehetetlen. A vétel útján való beszerzésre pedig a múzeum, – szűkös deviza kerete miatt – nem is gondolhatott.*” Így az Országos Erdészeti Főigazgatóság támogatásával került sor a háború utáni első Afrika-expedícióra. Az expedíció célja az elégett nagyemlős-preparátumok pótlása volt. Dénes Istvánon, Böröczky Kornél erdőmérnökön, Schuller Imre filmoperatőrön¹

¹ Az expedíció készített felvételeiből *Afrikában jártunk* címmel film készült. Bemutatója 1961 februárjában volt (ANONYMUS 1961).

2. ábra. Széchenyi Zsigmond Henry Poolman dzsipje mellett (1960, Tanzánia, Laiverero)
 Fig. 2. Zsigmond Széchenyi standing by the jeep of Henry Poolman (1960, Tanzania, Laiverero)

és Szunyoghy Jánoson kívül Széchenyi Zsigmond „vadászati szakíró” mint vadász vett részt az 1960. január 19-től február 28-ig tartó expedíción. Főként Széchenyinek és Dénes Istvánnak köszönhetően számos nagyvadat sikerült elejteniük: nagykutut, kafferbivalyt, leopárdot, ám elefántot, zsiráfot és orrszarvút nem (1. és 2. ábra).

Emiatt újabb gyűjtőútra készültek. Erről Széchenyi így ír (SZÉCHENYI 1968: 31): „Az Erdészeti Főigazgatóság szervezésében, a kelet-afrikai Kenyába utazhatunk, mintegy hatheti tartózkodásra, azzal a hármassal, hogy Természettudományi Múzeumunknak elpusztult állattárát a lehetőség határára belül tovább gyarapítsuk, minél több élővad-felvételt készítsünk, és utunkról részletes, fényképes könyvkiadvány alakjában, a magyar közönségnek beszámoljunk”. Természetes volt e felkérés, hiszen Széchenyi a vadásznaplóit a kezdetektől saját felvételeivel illusztrálta. Már 1934-ben felhívta fotóira a figyelmet a 8 Órai Ujság cikke (PÉTER 1934): „A vadfényképezés izgalmasabb és nemesebb mulatság, mint a vadászat [...] Felesleges afrikai nemes vadak bőrét kilyukasztani! [...] Nem az Állatvédő Egyesület valamely harcos tagja mondja ezeket a szavakat, hanem gróf Széchenyi Zsigmond a híres magyar Afrikavadász, aki nemrégiben tért haza legutóbbi expedíciójáról, a Kongó és a Tanganyika vidékéről. Ezúttal azonban nem puskával, hanem

3. ábra. Ládabontás közben az MTM Baross utcai központjának udvarán (1964)
Fig. 3. Opening the crates in the yard of the HNHM headquarters (1964)

4. ábra. Széchenyi Zsigmond két hatalmas elefántaggyarral (1964)
Fig. 4. Zsigmond Széchenyi with two huge elephant tusks (1964)

fotografálókamarával járta az őserdőt és egy sereg hallatlanul érdekes állatfényképet hozott magával »zsákmányul«. Az 1964. január 10-től február 18-ig tartó vadászexpedíción, amelyre feleségével kettesben mentek, sikerült megszerezniük a hiányzó nagyvadak (elefánt, orrszarvú, zsiráf) trófeáit. Az ígért fényképeket és filmfelvételeket Széchenyi Zsigmondné készítette el (3. és 4. ábra).

Az expedíció utáni években az író-vadász egészsége megromlott, sokat betegeskedett. Ennek ellenére még megírta utolsó afrikai útjáról szóló könyvét, ez a *Denaturált Afrika: Feleséggel a fekete földrészen* (1968). Sajnos e kötet már csak az 1967. április 24-én bekövetkezett halála után jelent meg. Az 1960-as és 1964-es expedíciók után is megmaradt a kapcsolat a múzeum és Széchenyi Zsigmond között, így a temetésen a múzeum részéről Szunyoghy János – korábbi expedíciós társa –, az Állattár osztályvezető-helyettese mondott gyászbeszédet. A múzeum akkori főigazgatója, Székessy Vilmos a közös expedíciós múltra hivatkozva kérte fel Szunyoghyt a beszéd megtartására [MS02]: „*miután a múzeum dolgozói közül Kartárs állt legközelebbi kapcsolatban vele, különösen az egyik több hónapig tartó vadászútja alatt*”.

HOGYAN KERÜLT SZÉCHENYI ZSIGMOND VADÁSZATI KÖNYVTÁRA A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMBA?

Trófeáinak a háború alatti megsemmisülése után Széchenyi Zsigmond számára a megmenekült, négy nyelvű vadászkönyvtára maradt „a gyűjtemény”. Még a

háború utáni nehéz időkben is gyarapította, és semmilyen nehézség nem tántorította el ettől később sem. Így írt erről (SZÉCHENYI 1979: 11): „Könyveimnek ma is örülhetek, sőt köztük is tanyázhatom, állományukat lehetőségemhez mérten szaporíthatom. További harácsolásomban azóta elpusztult trófeagyűjteményem folytatását is látom: valahány új könyv, ugyanannyi terítékre került, eddig hiányzó trófea!” Szándéka, vágya az volt, hogy összegyűjtött vadászkönyvei a halála után mindenki számára elérhetővé váljanak, s folyamatos gyarapítás mellett a könyvgyűjtemény mind a szépirodalom, mind a szakirodalom területén kiteljesedjék. Széchenyi akarata és Szunyoghy János lelkesedése (Széchenyi Zsigmondné személyes közlése, 2017) indította el azt a folyamatot, amelynek következtében Széchenyi Zsigmond golyós vadászpuskája², majd vadászati könyvtára a Természettudományi Múzeumba került [MS03].

A gyűjtemény megvásárlásával kapcsolatban 1968 szeptemberében már minisztériumi szinten folytak egyeztetések [MS04], mert elhunyt férje akarátat teljesítve Széchenyi Zsigmondné felajánlotta a vadászati könyvtárat az államnak. Ezek után a szakkönyvtár állami tulajdonba került. A Természettudományi Múzeum (TTM) és Széchenyi Zsigmondné 1968. december 1-jén kötött szerződést, amelyet a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztálya is jóváhagyott. A szerződés alapján a könyvgyűjtemény addigi helyén maradt, a Budapest, XII. kerület, Tóth Lőrinc u. 4. számú ház első emeletén lévő lakás két szobájában. A szerződés 2. pontja szerint havi rezsitérítést folyósítottak „a könyvanyag által elfoglalt két helyiség fűtési, világítási és takarítási költségei fejében – azok használatának tartama alatt...”³ [MS05]. A gyűjtemény kezelője – a múzeum alkalmazásában – özv. Széchenyi Zsigmondné lett. A gyűjtemény védelme érdekében a könyvtárból könyv magánszemélynek nem volt kölcsönözhető, s helyben olvasás is csak a Központi Könyvtár helyiségeiben volt lehetséges. A kezelőnek egy meghatározott napon ügyeletet kellett tartania négy órában, a könyvforgalom lebonyolítása érdekében. A könyvtár elnevezése a Természettudományi Múzeum „Széchenyi Zsigmond” Vadászati Szakkönyvtára lett. (Ez később Széchenyi Zsigmond Vadászati Könyvgyűjteményre módosult.)

Elkészült 1968-ban a könyvtár címjegyzéke is, amelyet a TTM könyvtárosai állítottak össze [MS06]⁴. A jegyzék 3311 kötetet tartalmazott, amelyből 552 kötet

² 1967. november 10-én a múzeum megvásárolta Széchenyi golyós vadászfegyverét, amelyet először az Ásvány- és Kőzettár páncélszekrényében helyeztek el.

³ Ez a támogatás 1977. október 31-én szűnt meg, amikor a könyvgyűjteményt beszállították a múzeum Baross utcai épületébe, amint az az MTM Gazdasági Igazgatóságának 1977. október 21-én kelt leveléből kitűnik: „... így a szóban forgó szakkönyv-anyag múzeumunkba történő végleges beszállítása folytán a folyósítás jogcíme megszűnt.”

⁴ A könyvtárosok a munkaidőn túl végezték el a feladatot, egy címleírásért 30 fillért kaptak, a díjazás kifizetéséről egy 1968. október 11-én kelt, művelődési minisztériumi levél rendelkezett.

(487 mű) volt magyar, 582 (562 mű) angol, 1818 (1672 mű) német és 75 (74 mű) francia nyelvű. A könyvek mellett 13 folyóirat 284 kötete volt a gyűjteményben. A könyvtár gyűjteménye tehát 2795 egyedi műből és 13 folyóiratból állt.

A KÖNYVTÁR ELHELYEZÉSE A MÚZEUMBAN

A gyűjteményt csak 1977-ben szállították be a múzeum Baross utca 13. szám alatti központjába [vö. MS04], s a negyedik emeleten, a mai Állattári Irodában helyezték el. 1978-ban került az anyag múzeumi nyilvántartásba. Az állományba vételt Széchenyi Zsigmondné személyesen végezte. A könyvtár 1968-ban elkészített címjegyzékéhez 1979. április 2-án még pótlólag 146 kötetet vettek fel, és még kilencet tollal hozzáírtak a gépirásos lapok végére (ezek nagyrészt önálló művek, csak két kötet folyóirat). Így a gyűjtemény 2963 címből állt, amikor a múzeumba került.

A könyvtár 1987-ben a Magyar Nemzeti Múzeum épületébe költözött át (akkoriban ott voltak a múzeum kiállításai, és ott működött még az Ásvány- és Kőzettár, valamint a Föld- és Őslénytár is). *„Az Országos Széchenyi Könyvtár⁵ elhagyott helyiségeit kaptuk meg a Múzeum körút és Bródy Sándor utca sarkán. A könyvtár a Bródy Sándor utcai oldalon lévő reprezentatív, belső oszlopos, boltos teremben kapott helyet”* (Matskási István személyes közlése, 2017).

Amikor a Magyar Természettudományi Múzeum (MTM) 1994-ben megkapta a Ludovika épületét (KORSÓS & HORVÁTH 1996: 7), és a részleges átalakítás után birtokba is vehette egyes részeit, a vadászati könyvgyűjtemény 1996-ban az elsők között került át a volt Lovarda – a későbbi Alfa mozi – külön erre a célra kialakított helyiségébe. A könyvgyűjtemény zárható, üveges szekrényekbe került, a folyóiratok szabadpolcos elhelyezést kaptak.

A GYŰJTEMÉNY FEJLESZTÉSE

A könyvtár múzeumba kerülése után a múzeum számára a Kulturális Minisztérium (KM) Képzőművészeti és Közgyűjteményi Főosztálya Könyvtárügyi Osztálya 1977-ben 15 000 Ft-ot biztosított *„a Széchenyi hagyatéki könyvtár hiányainak pótlásának, valamint fejlesztésének támogatására [...]”*. A beszerzéseket a gyűjtemény kezelője, Széchenyi Zsigmondné végezte, vadászati és zoológiai szakirodalmat rendelt az Állami Könyvterjesztő Vállalattól, valamint a Német Demokratikus Köztársaság Kulturális Tájékoztató Központjától 7744 Ft értékben, míg az Állami

⁵ Az Országos Széchenyi Könyvtár 1985-ben foglalta el jelenlegi székhelyét a Budavári Palota F épületében. A könyvállomány átköltöztetése 1984. október 3. és 1985. március 20. között történt meg. Az olvasóközönség előtt a könyvtárat 1985. április 9-én nyitották meg (SOMKUTI 1992: 34–37).

Könyvterjesztő Vállalaton keresztül a Német Szövetségi Köztársaságból 6567 Ft értékben. Az 1977 májusában megérkező támogatással 1978 februárjában kellett elszámolni a minisztérium és az Országos Széchényi Könyvtár felé [MS07].

A múzeum főigazgatója, Kaszab Zoltán a KM Könyvtárügyi Osztályától a szakkönyvtár fejlesztéséhez további támogatást kért. A KM Könyvtárügyi Osztályának vezetője, Kondor Istvánné 1978. március 1-jén kelt levelében tájékoztatta a múzeum főigazgatóját, hogy a könyvtár fejlesztésére a múzeum ismételten 15 000 Ft-ot kap, és ennek elszámolását 1979. február 1-jéig kell megküldeni [MS08]. Azonban az 1979. évi iratok között nem található a minisztériumnak vagy az Országos Széchényi Könyvtárnak küldött elszámolás, így azt kell feltételeznünk, hogy az ígéret csupán ígéret maradt. Így a múzeum egyetlen alkalommal kapott célzott támogatást a vadászati könyvtár fejlesztésére. Ezután a gyűjtemény rendszertelenül, főként adományokkal gyarapodott.

Jelenleg a gyűjteményben 3242, esetenként többkötetes mű (1672 német, 568 angol, 76 francia, 511 magyar nyelvű) és 29 folyóirat található. Három XVII. századi, 27 XVIII. századi és 454 XIX. századi példány van. A legértékesebb a német nyelvű anyag, ami jól mutatja, hogy a német vadászati kultúra milyen nagy hatással volt a magyar fejlődésre. A műfaji és tartalmi gazdagsága révén hazánkban egyedülálló gyűjtemény értékét a terjedelmi korlátok miatt csak néhány kiragadott példával tudjuk érzékeltetni. A kiválasztott könyveket megjelenésük sorrendjében mutatjuk be.

A XVII. ÉS XVIII. SZÁZADI VADÁSZATI SZAKIRODALOM

A gyűjtemény legrégebbi, 1614-es kötete János Frigyes württembergi herceg (1582–1628) Stuttgartban kiadott vadászati rendelete, a *Deß Hertzogthumb Wirttemberg erneuerte Vorst-Ordnung*. A második XVII. századi kötet az *Adelicher Zeit-Vertreiber, Oder Neu-erfundene Jagd-Ergötzungen* egy grandmonti francia szerzetes, Francois Fortin művének fordítása. Először francia nyelven jelent meg 1660-ban *Ruses innocentes* címen, és 1743-ig számtalan kiadást megért, mint az egyik legkeresettebb könyv a madárfogásról. A német fordítás az 1695-ös amszterdami kiadáson alapul. Németül kétszer jelent meg, a német kiadás a franciával teljesen azonos, annak szinte tükörképe (LINDNER 1976: 238). A harmadik XVII. századi kötet francia nyelvű. A vadász mesterségről, vadászati ismeretekről szóló munka – *Le parfait chasseur, pour l'instruction des personnes de qualité ou autres qui aiment la Chasse...* – Jean de Sacquespéennek, Selincourt vikomtjának – írása. A vikomt a szenvedélyes vadász, Lajos francia királyi herceg (1661–1711) – XIV. Lajos korán elhunyt fia – vadászmestere volt, és Mr [Monseigneur] de Selincourt név alatt publikálta ezt a kortársak által nagyra becsült vadászati értekezést (BELLEVAL 1864: 265).

A XVIII. századi kötetek nagy része szintén vadászati szakkönyv. A 27 kötetből 24 német, két francia és egy magyar nyelvű. (Ez utóbbi még nem vadászati mű, hanem természetrajzi munka: *Természetihistoria a' gyermekeknek melylet Raff György Kristián [...] kiadott és kinyomtattatott Fábián József.*) Az átfogó, tájékoztató segítő szakkönyvek mellett ide tartoznak a vadászati lexikonok, egy vadászattörténeti munka, egy vadászati kalendárium, egy régi vadászati szakki-fejezéseket tartalmazó kötet. Külön csoportot alkotnak a vadászati joggal kapcsolatos kiadványok, köztük több vadászati törvény – például Mária Terézia és II. József vadászati rendelete – is megtalálható. Ezenkívül útleírások, természetrajzi munkák gazdagítják e gyűjteményrészt.

Már a XVIII. századi vadászati kézikönyvekből is széleskörű és a gyakorlatban jól hasznosítható ismereteket szerezhettek olvasóik. A sokféle információ között szinte mindig megtalálható a természeti környezet bemutatása is (például fajok és hasznosításuk). Az állatok azonosíthatóságát kívánják segíteni a lábnyomok, a szőr- és tollminták, a tojások bemutatásával. Gyakran állatfajonként ismertetik a vadászhatóságukkal kapcsolatos információkat (például vadászati és tilalmi időszakok, a szaporodási időszak, a vemhesség időtartama). A könyvek kitérnek a vadászat eszközeire (fegyverek, csapdák), a vadaskertek berendezéseire (például vadetető, magaslesek, terelőkaromok). Ezek az összefoglaló munkák gyakran foglalkoznak a vadászskutyákkal és betegségeik gyógymódjaival is.

Az 1719-ben Lipszében kiadott *Der Vollkommene Teutsche Jäger* teljes ségre törekedve tárgyalja a vadászatot és az erdészettel kapcsolatos ismereteket, s mindemellett a természeti környezet (hegyek, erdők, ásványok, vadállatok, madarak) bemutatására is törekszik. A kötetben található kétoldalmi kürtkotta is, amely a vadászat során használt hét fontos kürtjelet tartalmazza. A kürtjelzésekkel különböztették meg a vadászat egyes szakaszait, így a kutyák elengedését, a hajtás

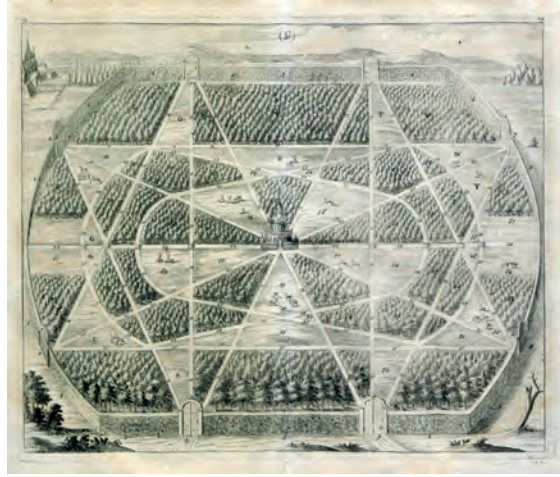

5. ábra. A *Der Dianen. Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse* című, 1734-ben kiadott kötet címlapja
Fig. 5. Title page of the volume *Der Dianen. Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse* published in 1734

kezdetét, a zsákmány elejtését, a vadászat végét. Természetesen, mint a legtöbb vadászati kézikönyv, tartalmaz vadászati kalendáriumot is.

Szintén Lipcsében, de 1754-ben jelent meg a *Neueröffnete Jäger-Practica*, amelynek különös értéke, hogy bemutatja a vadászathoz szükséges korabeli eszközöket. Ír a terelővázakhoz szükséges kenderőkről és vásznakról, a róka-, hal-, nyestfogáshoz alkalmazott csapdákról, a bőrök kifésztéséhez használt horgokról, és megismerhetjük a főúri vadászok fölé feszített védőernyő

pontos rajzát is. Az 1734-es *Der Dianen: Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse* című művet olvasva betekintést nyerhetünk a vadaskertek megtervezésébe, kialakításába és a főúri vadászatok előkészítésébe (5. és 6. ábra).

6. ábra. A vadaspark rajza a *Der Dianen. Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse* című kötetből

Fig. 6. Drawing of a game reserve from the volume *Der Dianen. Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse*

EGY ÚTLEÍRÁS A XVIII. SZÁZADBÓL

A XVIII. századi anyagban a szakkönyvek mellett már található két útleírást tartalmazó kötet is. Az egyik az 1791-ben Hamburgban kiadott *J. Long's See- und Land-Reisen: Eine Beschreibung der Sitten und Gewohnheiten der Nordamerikanischen Wilden*. A szerző, John Long – később indián tolmács és prémkereskedő – 1768-ban érkezett Montrealba, kereskedőknél vállalt munkát, így került kapcsolatba az indiánokkal. Megismerte számos indián népcsoport nyelvét és szokásait. Az 1770-es évek végén az Észak-Michigan területén élő odzsibva főnök, Madjeckewiss (1735?–1805) fiává fogadta. Long vállalta a fájdalmas ceremóniát, mert ez a későbbiekben jelentős üzleti előnyökhöz juttatta a prémkereskedelem területén. Számos kereskedelmi utat vezetett, de anyagi helyzete ennek ellenére bizonytalan maradt, így 1787-ben végleg visszatért Angliába (BISHOP 1979). 1791-ben megjelent könyvében – amelynek német fordítása található meg a gyűjteményben (franciául 1794-ben adták ki) – tapasztalt utazóként ad részletes és kevésbé elfogult leírást az indiánok – különösen a Szent Lőrinc-folyó és az Ontario-tó vidékén élők – életéről és szokásairól. A kötet hosszú, csipeva nyelvű szöveget tartalmaz, valamint információkat más indián nyelvekkel kapcsolatban.

A XIX. SZÁZADI MONOGRÁFIÁK

A XIX. századi gyűjteményrész már jóval változatosabb képet mutat. A vadászati szakkönyvek és a vadászati törvények (pl. a magyarországi 1883. évi XX. törvénycikk a vadászatról) mellett megjelennek az útleírások, a gyarmati időszak felfedezőútjainak – pl. Henry Morton Stanley (1841–1904) beszámolóí –, vadászexpedícióknak a leírásai – pl. Habsburg-Lotharingiai Rudolf osztrák főhercegnek (1858–1889) és Theodore Rooseveltnek (1858–1919), az Amerikai Egyesült Államok 26. elnökének tollából is –, a szépirodalom és a vadászati humor gyűjteményei. Az összefoglaló munkák mellett elfoglalják helyüket a szakmonográfiák. Jó példa erre *A vizslatanító* vagy a vadászebekről, házörzőkről és juhász-kutyákról szóló kézikönyv, a *Jagd-, Hof- und Schäferhund. Praktisches Handbuch für jeden Hundebesitzer*. Számos vadászfegyverekkel kapcsolatos kötet is akad, mint például az Adolf Zimmertől származó *Die Jagd-Feuerwewehe. Anleitung zur näheren Kenntniss und zum richtigen Gebrauch der Jagdgewehre*, amely 30 ábrával segíti elsajátítani a vadászfegyverek helyes használatát.

Ebből az időszakból mégis egy vadászati kézikönyv könyvtárunk büszkesége: Pák Dienes gazdasági felügyelő (1800?–1864) *Vadászattudomány* című kétkötetes munkája. Az első magyar nyelvű vadászati munka, teljességre törekvő kézikönyv, amely – követve a korábbi, hasonló jellegű kötetek hagyományait – tudnivalókat közöl a vadakról és madarokról, foglalkozik a vadászfegyverekkel (puskapor és golyóbisok készítése), valamint a vadász-kutyákkal (fajtáik, betegségeik

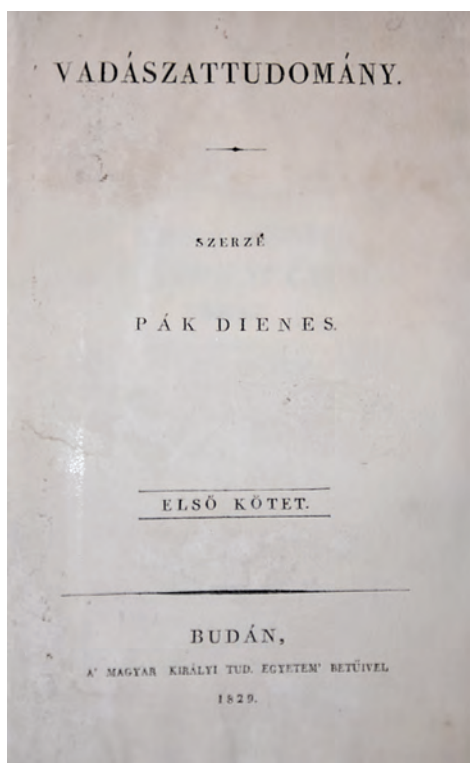

7. ábra. Pák Dienes *Vadászattudomány* című műve, az 1829-ben megjelent első kiadás barna bőrral borított, aranyozott gerince és zöld bőrral borított első és hátsó kötetablái
Fig. 7. The gilded, brown leather-covered spine and the green leather covered front and back of the first edition of Dienes Pák's book titled 'The knowledge of Hunting' and published in 1829

és gyógyításuk) is. Megismertet a vadászat módjaival és eszközeivel, 12 hónapos vadászati kalendáriumot és vadászati szakszótárt is tartalmaz. A *Hazai Tudósítások* 1829-ben így üdvözölte a kötet megjelenését: „*Hazafiúi örömmel telve közöljük ezen új derék munkának megismértetését, melly méltán megérdemli a' Tudomány' nevezetét, mert valóban tudományos rendszerbe van öntve, s olly tökéletesen kimerítve, hogy e tárgyban illyet kaphatni alig lehetne reménységünk. [...] végre ha a' 2- dik Kötet' utolsó részéhez kaptaszt Vadász-szó-könyvet szemügyre veszi, lehetetlen, hogy velünk együtt ne örvendjen literaturánknak ezen tetemes nyereségén, annál is inkább, minthogy e' tárgyban nem tsak sok mesterszavakkal, hanem egyéb vidéki, és Erdélyi különös ejtésekkel is bővül literaturánk' mezeje*”. A könyv első kiadása tökéletes állapotban maradt meg, aranyozott, zöld bőrkötésben. Igazi, gyűjtőknek való darab, 1829-ben 3 ezüstforintba került (ANONYMUS 1829) (7. és 8. ábra).

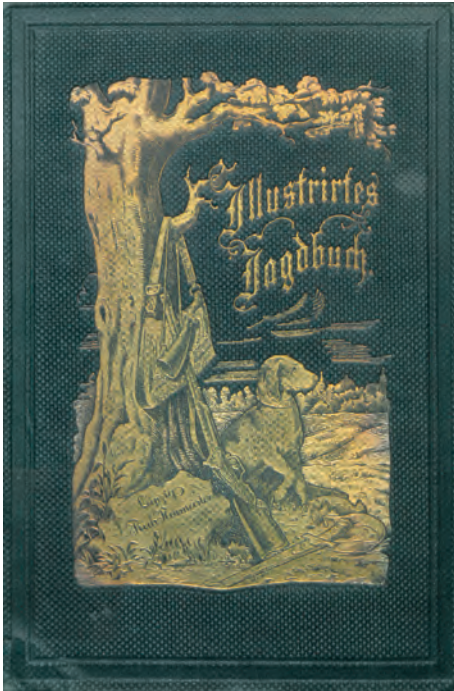
Számunkra különösen értékesek azok a kötetek, amelyeket korábbi tulajdonosaik „gazdagítottak” információkkal. Igaz ez pl. a *Neuestes Illustriertes Jagdbuch* kötetére, amelynek előzéklapjaira és három utolsó oldalára egykori tulajdonosa feljegyezte pl. a puskaportülök és a „serét bőrtülök” méreteit. Pár soros kis feljegyzéséből megtudhatjuk, hogy 1862 szeptemberében három nyulat, öt foglyot és kilenc fürjet lött. Utána azonban elhagyta a vadászszercse, mert októberben és decemberben nem sikerült zsákmányt ejtenie. Egymás alatt olvashatóak az ehhez hasonló, csalódott bejegyzések: „*Decem. 18. – Sz. Péter. – nyulakra. eredm. semmi*”. A hátoldalon pedig egy recept: a szopornyica elleni keverék, amely macskagyökérport, kámfort, ópiumot, fehérmályvagyökér-port és cink-oxidot (Zinkblumen) (MERCCK 1884: 27) tartalmazott. A keverékből elkészített tablettákból két-három darabot kellett beadni naponta a beteg kutyának (9. és 10. ábra).

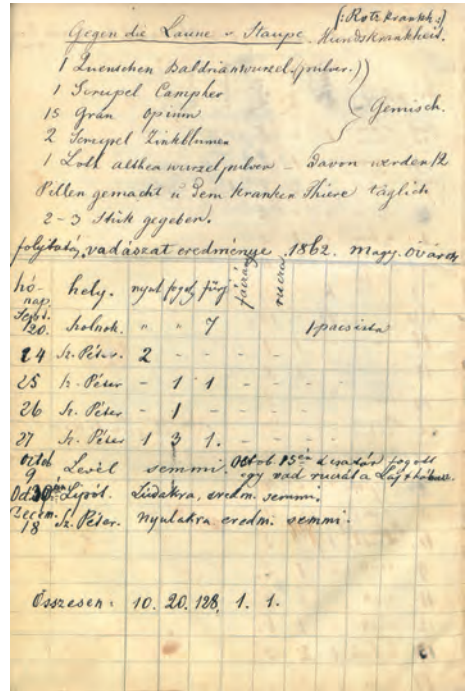
8. ábra. Pák Dienes *Vadászattudomány* című műve, az első kiadás címlapja

Fig. 8. Dienes Pák's work titled 'The Knowledge of Hunting'. Front cover of the first edition

9. ábra. Az 1861-ben kiadott *Neuestes Illustriertes Jagdbuch* aranyozott első kötéstartólapja
Fig. 9. Gilded title page of the *Neuestes Illustriertes Jagdbuch* published in 1861

10. ábra. Kézzel írt recept és vadászati kimutató a *Neuestes Illustriertes Jagdbuch* előzőklapján
Fig. 10. Hand-written recipe and hunting report on the inner endpages of the *Neuestes Illustriertes Jagdbuch*

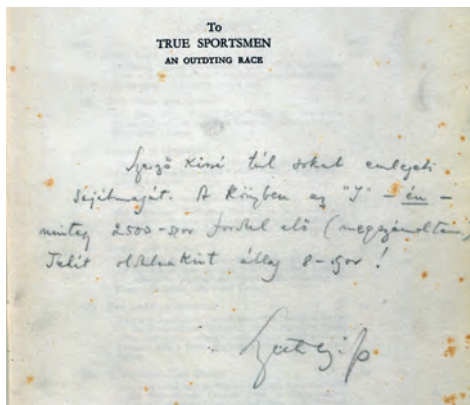
XX. SZÁZADI KÖNYVEK SZÉCHENYI ZSIGMOND MEGJEGYZÉSEINEK TÜKRÉBEN

A XX. századi anyag már olyan műfaji és tartalmi gazdagságú, hogy a kötetek felsorolása helyett – a fenti példákat követve – csak az egykori tulajdonos, Széchenyi Zsigmond megjegyzéseivel ellátott néhány könyvet emeljük le a polcról. Széchenyi a kötetekre igen sokszor felírta a beszerzés idejét, néha a helyét is. Például a J. A. Hunter által írt *White Hunter* előzőkére a következő sorokat írta: „Széchenyi Zsigmond 1938 London”, és még egy megjegyzés: „Ezen könyv íróját ismertem. Sőt egy fényképezőgépet is vettem tőle Nairobi-ban. (Kel-Afrika)”. Sokkal érdekesebbek viszont azok a kötetek, amelyekbe beírta véleményét is. Széchenyi vadászként és vadászíróként mondott véleményt a könyvekről, olykor keresetlen szavakkal. Horthy Jenő *The sport of a lifetime* című kötetébe ezt a megjegyzést írta (11. ábra): „Szerző kissé túl sokat emlegeti sajátmagát. A könyvben az „I” – én – mintegy

2500-szor fordul elő (megszámoltam). Tehát oldalankint átlag 8-szor!”⁶

Horthy Jenővel egyébként vadásztársak voltak, a *Pesti Napló* így írt expedíciójuk visszatéréséről (ANONYMUS 1935): „Nagybányai Horthy Jenő és gróf Széchenyi Zsigmond 20-án délelőtt érkeznek haza Afrikából a cordofáni vadászkirándulásról. Horthy Jenő 1 dorcas-gazellát, 2 onix-antilopot, 1 addaxot (vagy mendes-antilopot), végül pedig 1 adam-antilopot lőtt, Széchenyi Zsigmond pedig 1 dorcas-gazellát, 2 onix-antilopot, 1 addaxot és 1 sörényes juhott ejtett el. Horthy Jenő adam-antilopja és Széchenyi Zsigmond, addaxa világrekord! Ezt a két trofeát kiküldik Angliába, ahol nyilvántartják s bejegyzik a világrekord-trofeákat.” A *The Hungarian Foreign Trade Board* által kiadott *Shooting in Hungary* című kötetben Széchenyi már kifejezetten elégedetlen volt: „Valóságos vígjáték ennek elolvasása! Ki lehetett az a hülye, aki ezt szerkesztette? Széchenyi Zs.” De nem ritkák a pozitív bejegyzések sem. Például Wil-

liam Charles Baldwin szövegközi rajzokkal és metszetekkel illusztrált kötetéről (*African hunting and adventure from Natal to the Zambesi [...] From 1852 to 1860.*) a 421. oldalon megjegyezte (12. ábra): „Rendkívül érdekes könyv! Széchenyi 1951”. Az 1960-as múzeumi expedíció alkalmával történt találkozásról tanúskodik a Robert Triebeltől Nairobiban kapott kötetben (*George Michael: African fury*) az ajándékozó következő bejegyzése: „Nach 30 Jahren als Zeichen der Freude am

11. ábra. Széchenyi Zsigmond ironikus sorai Horthy Jenő *The sport of a lifetime* című könyvében
Fig. 11. Ironic sentences by Széchenyi in Jenő Horthy's book titled 'The sport of a lifetime'

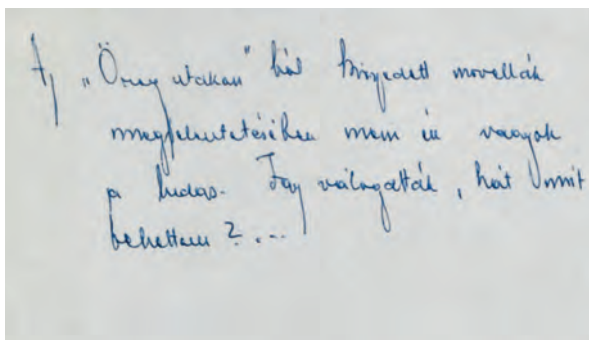
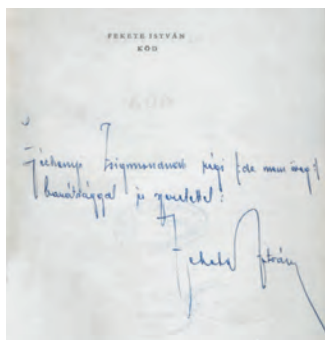
12. ábra. Széchenyi dicsérő szavai W. C. Baldwin könyvében (*African hunting and adventure...*)
Fig. 12. Praising sentences of Széchenyi in W. C. Baldwin's book (*African hunting and adventure...*)

⁶ Széchenyi nemcsak más szerzőkkel szemben volt ironikus. *Két kecske* című könyvében így ír: „Attól tartok, hogy ez a könyv többet beszél kecskéről, mint amennyit az átlagolóító türelme bevesz. Ebben a könyvben ugyanis a »kecske« szó – pontosan megszámláltam – kétszáznegyvennyolcszor fordul elő. Tehát oldalankint átlag csaknem háromszor. Amiből további számítás után kitűnik, hogy másfél oldalt ezzel az egyetlen szóval írtam tele.” (SZÉCHENYI 1942: 193)

Wiedersehen mit Graf Széchenyi Jan. 1960 Nairobi Robert Triebel”. Igaz, az elolvasás után magáról a könyvről a vadászíró véleménye nem volt kedvező: „*nagypofájú, beképzelt hárijános írása!*”

Meghatóak azok a bejegyzések, amelyek barátai neki ajándékozott könyveiben olvashatóak. Így került hozzá számos szépirodalmi munka is. Közeli barátainak sorai – mint Kittenberger Kálmán (1881–1958, Afrika-kutató, zoológus, vadász és vadászíró) és Fekete István (1900–1970, író, gazdatiszt, vadász) – számos könyv előzéklapján feltűnnek.

Fekete Istvánnal életre szóló barátságuk is egy vadászaton kezdődött. (FEKETE 2005: 67). E barátságról számos kötet tanúskodik. Az *Ébredés az erdőn* című szépirodalmi esszégyűjtemény eredetileg Fekete István példánya volt, a címdalra ő a következőket írta: „*Vásároltam a Teleky-téren*”. Széchenyinek az előzéklapon olvasható megjegyzése tanúskodik az ajándékozásról: „*Kaptam Fekete Istvántól 1949*”. Ugyanezek a bejegyzések találhatóak Barthos Tivadar *Örökzöld. Vadászemlékek* című kötetében. Saját művét – *Köd* – Fekete e bejegyzéssel nyújtja át barátjának: „*Széchenyi Zsigmondnak régi /: de nem öreg /: barátsággal és szeretettel: Fekete István*”. És a kötetben egy cédulán Fekete néhány mentegetőző sora, amelyet a a novellagyűjtemény szerkesztési elveivel láthatólag elégedetlenül írt Széchenyinek (13. ábra): „*Az »Öreg utakon« ból kiszedett novellák megjelenítésében nem én vagyok a ludas. Így válogatták, hát mit tehettem?*” Kittenberger Kálmán, aki barátja és gyakran útítársa volt, *A Kilima-Ndzsárótól Nagymarosig* című könyvét e szavakkal ajándékozta Széchenyinek (14. ábra): „*Gróf Széchenyi Zsigmondnak a régi időkre való visszaemlékezéssel: Nagymaros, 1956. július 14. Kittenberger Kálmán*”. A szerzőtől, Charles Liedltől a „*With best wishes to Kálmán Kittenberger Charles Liedl*” dedikációval kapott vadásztörténet (*Hunting with rifle and pencil*) is a vadászkönyvtár polcára került.

13. ábra. Fekete István sorai az 1960-ban megjelent *Köd* című kötetében
Fig. 13. Inscription by István Fekete in his book published in 1960

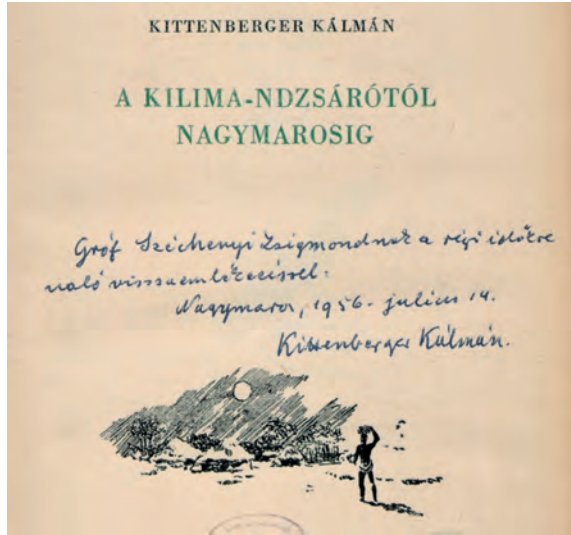
ZÁRÓ GONDOLATOK SZÉCHENYI ZSIGMONDRÓL ÉS VADÁSZATI KÖNYVTÁRÁRÓL

Mind Széchenyi, mind Kittenberger jelentősen hozzájárult a Természettudományi Múzeum állattani gyűjteményének gyarapodásához. A Nemzeti Múzeum épületében pusztító 1956-os tűzvészkor az Afrika-kiállításban nagyrészt a kettejük által gyűjtött állatpreparátumok és trófeák égtek el. Egy-egy könyvüket – Kittenberger (Horthy Jenő közreműködésével írt) *A megváltott Afrikája* és Széchenyi Zsigmond Csui!-ja – hasonlította össze Csathó Kálmán író, színházi rendező, vadász (1881–1964) 1931-ben. S a két művet így különböztette meg (CSATHÓ 1931: 9): „Az egyik: szakmunka, olyan módon megírva, hogy a nagyközönség is élvezheti, a másik: élmények sorozata, amelyek elsősorban a nagyközönséget érdeklik, amelyekből azonban a szaktudós is meríthet értékes adatokat”.

Talán e két, hasonlóságában is különböző kötet kézzelfoghatóvá teszi, hogy milyen sokféle ismeretet és élményt rejt a vadászati könyvgyűjtemény sok száz könyve. S a kissé megkopott XVIII. századi bőrkötések vagy a XX. század eleji aranyozott vászonkötések, a vadászmesterséget, a vadászkalandokat illusztráló élethű rézmetszetek, a katalógusok fegyverhirdetési, a vadászati zsebnaptárak, az agancsbírálatok és lőnaplók között, a különböző kötetek előzéklapjain a marokán kézírás olvasva, mindig emlékezünk Széchenyi Zsigmondra.

*

Köszönetnyilvánítás – Az események feltárásában nagy segítségemre volt Széchenyi Zsigmondné és Matskási István. Köszönet illeti az MTM Központi Könyvtárából Nagy Enikót és Farkas Esztert a fotók válogatásáért, Pákozdy Katalint szakmai tanácsaiért, valamint Papp Gábort (MTM Ásvány- és Kőzettár), Merkl Ottót (MTM Állattár) és Korsós Zoltánt (MTM) a magyar szöveg gondozásáért.

14. ábra. Kittenberger Kálmán dedikációja Széchenyi Zsigmondnak *A Kilima-Ndzsárótól Nagymarosig* című művében
Fig. 14. Kálmán Kittenberger's inscription to Zsigmond Széchenyi in his book titled 'From the Kilimanjaro to Nagymaros'

The metamorphosis of collecting – in remembrance of Zsigmond Széchenyi (1898–1967)

Angéla MATUSZKA

*Hungarian Natural History Museum, Library, Ludovika tér 2–6, 1083 Budapest, Hungary.
Email: matuszka.angela@nhmus.hu*

Summary – This paper presents the life of Zsigmond Széchenyi, famous Hungarian hunter and writer, and his connections to the Hungarian Natural History Museum in commemoration of his 50th anniversary of death. I give an overview of the posthumous process of state acquisition of his special library, outlining the operating conditions of the museum's library then and now. Information is also provided on Széchenyi's book collection, highlighting its contents and some interesting items.

Keywords – Zsigmond Széchenyi, anniversary, hunting literature, hunting library, Natural History Museum, 1956

INTRODUCTION

It was the 50th anniversary of the death of Count Zsigmond Széchenyi (1898–1967) on 24th April 2017. The Hungarian hunters society, the wider public interested in travel itineraries and hunting stories as well as the Hungarian Natural History Museum as the proprietor and caretaker of the Zsigmond Széchenyi Collection of Hunting Books reminisced with the utmost respect of the outstanding Hungarian writer and hunter.

Zsigmond Széchenyi portrayed himself as a hunter and sometimes as a passionate collector of hunting books. His writings were acknowledged both as fiction and as technical literature on hunting. As a member of the Széchenyi family, he professed the conception of the commitment towards his country and community. He participated in hunting expeditions organized to enrich the zoological collection of the museum, thereby laying down the foundation of his unparalleled hunting library which was later bequeathed to the Hungarian Natural History Museum.

THE EARLY YEARS

His father was Count Viktor Széchenyi (1871–1945) (great-grandson of Ferenc Széchenyi, founder of the Hungarian National Museum) squire and long-time Lord-Lieutenant of County Fejér, and his mother was Countess Karolina

Ledebur-Wicheln (1875–1956). Zsigmond Széchenyi, during his childhood, lived on Sárpentele, but spent a lot of time on the maternal estates of Mileschau and Niemes (presently Milešov and Mimoň, in the Czech Republic). From his early years, hunting was his favourite pastime, along with collecting natural objects – later on collecting animal trophies –, and spending time in nature in general. His first trophy, the wing of a house sparrow was held in high esteem.

He went to school in Székesfehérvár and Budapest, and after being drafted into the army upon his baccalaureate (1915), he was sent to field-service onto the battle-line. He could start higher education after Great War when he studied agriculture and zoology. Upon completing his studies, he cultivated his father's estate in Kőröshegy while also striving towards preparing his much desired first hunting expedition. His efforts were rewarded with success in 1927 when he escorted Africa explorer László Almásy on his expedition to Sudan (SZÉCHENYI 1979: 16).

THE AGE OF EXPEDITIONS

Between 1927 and 1935, he managed to go on five hunting expeditions to Africa (Sudan, Kenya, Tanganyika – present-day Tanzania –, Uganda, Libya and Egypt). He also went to Alaska in 1935 and to India in 1938 (stopping in Africa on the way back). On the latter expedition, he was escorted by his first wife, Stella Crowther (1913–1990), whom he married in 1938. This marriage lasted for 10 years. Due to the World War II, he could not go abroad thus he enlarged his collection by means of hunting trips within Hungary and Transylvania. This was an age of expeditions, when Széchenyi became an accomplished hunter and writer. By 1945, he created a unique, 1300-piece trophy collection with tusks of African elephants, horns of African buffalos, trophies of lions, leopards and tigers, and of European big games. Among those, he had a North African addax (*Addax nasomaculatus*) trophy that still is a world record holder.

This was the time when his popular hunting books came out: *Csui* (1930), *Elefántország* (1934), *Hengergő homok* (1935), *Alaszkában vadásztam* (1937), *Nahár* (1940), *Két kecske – vadásznaplók 1932 és 1938* (1942). His books that were published before the war, had a total of 32 editions in Hungarian and were sold in almost 900,000 copies [MS01]. He was always really modest about his books and his writing talent even though the press praised him as a writer for his stories, his style and his vocabulary alike. In his autobiographical novels he allows the reader to follow his life path, to unveil how he became a world-traveller, a passionate hunter, a multifaceted bibliophile and a writer.

THE DESTRUCTION OF THE TROPHY COLLECTION AND THE LAST TWO EXPEDITIONS

Széchenyi endured the siege of the capital city Budapest in the parental house in Úri street, as his villa on Istenhegyi street had been hit by a bomb. Along with this building, his entire trophy collection was destroyed but his library was miraculously spared. After the war, he was deported during the Rákosi era, and following his book published in 1948 (*A szarvas selejtezése*) none of his writings were permitted to be published for awhile. First he was ordered to reside in Polgár, then in Balatonyörök from where he could work for the Helikon Library of Keszthely. This was where he met Margit Hertelendy, whom he married in 1959. In the same year, he was allowed to move back to Budapest, and his books resumed to be published.

He mostly took up writing again encouraged by his wife: *Afrikai tábornüzek – vadásznapló kivonatok 1932–34* (1959), *Ahogy elkezdődött – egy magyar vadász hitvallása, 1. rész* (1961), *Ünnepnapok – egy magyar vadász hitvallása, 2. rész* (1963). In 1960, he could go on a state-financed hunting expedition that was aimed at collecting animals to reconstruct the Africa Exhibition of the Hungarian Natural History Museum that had been annihilated in 1956.

In the autumn of 1956, two buildings of the museum caught fire during the fights in the capital city of Budapest. In the conflagration, several collections along with the rightly world-famous Africa Exhibition were annihilated (PAPP 2016). As deputy director János Szunyoghy wrote (SZUNYOGHY 1960: 103), *'the replacement of the exotic animals that had been on show in the dioramas of the Africa exhibition is simply impossible solely by museological exchange. Acquisition by purchase is out of the question due to the meagre budget in foreign currency'*. Thus, the first Africa expedition was launched by the financial support of the National Directorate of Forestry. The aim of the expedition was to replace the large mammal specimens that had been destroyed in the fire. Apart from István Dénes, forest engineer Kornél Böröczky, cinematographer Imre Schuller⁷ and János Szunyoghy, Zsigmond Széchenyi also participated in the expedition (19th January–28th February 1960) as a hunting expert and writer. Thanks to Széchenyi and István Dénes, several large game animals were acquired: greater kudu, African buffalos and leopards but no elephants, giraffes and rhinoceros (Figs 1–2).

For this reason, another expedition set off of which Széchenyi wrote (SZÉCHENYI 1968: 31): *'Organized by the National Directorate of Forestry, we went on a six-week-long expedition to Kenya, East Africa with the trifold aim of enriching*

⁷ From the pictures taken during the expedition, a film was made by the title *'We went to Africa'*. The premiere was in February 1961. (ANONYMUS 1961)

the zoological collection of our Natural History Museum that was destroyed and enrich it as much as possible, of taking as many photographs of big game as possible and to create a photographic book to inform the Hungarian public about our trip.' This was an understandable commission as it was customary that Széchenyi illustrated his hunting journals with his own photographs. On this hunting expedition lasting from 10th January–18th February 1964, Széchenyi and his wife managed to obtain the trophies of the missing species (elephant, rhinoceros, giraffe), and Mrs Széchenyi also took a large number of photographs recording the expedition (Figs 3–4).

During the years after this expedition, the health of the hunter-writer deteriorated, he spent a lot of time ailing. Despite his illness, he wrote a book on this last expedition to Africa with the title: *Africa Denatured: a trip to the black continent with my wife* (1968). Unfortunately, this book was only published after his death on 24th April 1967. As his relationship with the museum was kept alive after the expeditions of 1960 and 1964, János Szunyoghy, a travelling companion on one of the expeditions and the deputy head of the Zoological Department gave a funeral oration on behalf of the museum.

HOW WAS THE HUNTING LIBRARY OF ZSIGMOND SZÉCHENYI ACQUIRED BY THE NATURAL HISTORY MUSEUM?

After the annihilation of his trophies in 1945, the only collection that remained for Zsigmond Széchenyi was the quadrilingual library of hunting books. This he enriched even among the post-war difficulties and no hardness deterred him from constantly developing it. His desire was to make this collection publicly available after his death and to enrich it not only with technical and hunting books but also with fiction. The wish of Széchenyi, coupled with the enthusiasm of János Szunyoghy (*pers. comm.* by Mrs Zsigmond Széchenyi, 2017) launched a process by which the hunting rifle⁸ of Zsigmond Széchenyi, and then his hunting library were acquired by the Hungarian Natural History Museum (HNHM) [MS03].

Regarding the purchase of the collection, the negotiations were already underway with the Ministry of Culture in September 1968 [MS04], as Mrs Széchenyi, carrying out the will of her late husband, offered the library to the state, after which it was nationalized.

In 1968, the librarians of the Central Library of the HNHM compiled the directory of the hunting library⁹ [MS06]. The collection at that time consisted exactly of 2,795 individual volumes and 13 journals.

⁸ On 10th November 1967, the museum purchased the hunting rifle of Széchenyi that was first kept in the iron safe of the Department of Mineralogy and Petrology.

⁹ The librarians carried out this task overtime, for 30 fillér per title. The details of their remuneration was regulated by a ministerial dispatch of the Ministry of Education dating to 11th October 1968.

THE PLACEMENT OF THE LIBRARY WITHIN THE MUSEUM

The collection was only relocated into the headquarters of the museum in Baross street 13 in 1977 [MS04], and placed into the present day Department of Zoology on the 4th floor. In 1978, the material was entered in the museum registry. Registration was carried out by Mrs Széchenyi herself.

The library itself was relocated into the building of the National Museum in 1987. At the time, several natural history collections were housed there such as the Mineralogical and Petrological Collection, the Geological and Paleontological Collection. *'We were given the abandoned rooms of the National Széchenyi Library¹⁰ on the corner of Múzeum Bld and Bródy Street. The library will be placed within the representative, domed hall with the internal columns situated on the Bródy street side of the building.'* (pers. comm. by István Matskási, 2017).

When the Natural History Museum was given the Ludovika Academy building in 1994 (KORSÓS & HORVÁTH 1996: 7), and after a partial reconstruction it could take possession of certain parts, the collection of hunting books was amongst the first in 1996 that was moved into a room in the former 'Riding School' (at some point earlier in time housing the Alfa Cinema) specifically designed to hold this very material. The books were placed in locked glass cabinets while the journals were stored on open racks.

THE DEVELOPMENT OF THE COLLECTION

The museum received specific support for the development of the collection of hunting books, only once in 1977. After this point in time, it was enriched erratically, mostly by donations.

Presently, the collection holds 3,242 individual books (some with several separate volumes) of which 1,672 are in German, 568 in English, 76 are in French, and 511 are in Hungarian, as well as 29 journals. There are three items from the 17th century, 27 items from the 18th century and 454 from the 19th century. The most valuable of all is the German books, indicating the importance of German influence on Hungarian hunting culture. The value of this collection both in terms of genre and contents makes it unique in Hungary. However, due to constraints of volume we can only demonstrate this value through a few examples. We present the selected books in the order of their publication.

¹⁰The National Széchenyi Library has been stationed in its present headquarters within Building F of the Buda Palace from 1985. Their collection of books was transferred between 3rd October 1984 and 20th March 1985. The library was opened to the public on 9th April 1985 (SOMKUTI 1992: 34–37).

HUNTING LITERATURE FROM THE 17th AND 18th CENTURIES

The oldest item in the collection is the hunting decree of Johann Friedrich (1582–1628), prince of Württemberg from 1614, issued in Stuttgart (*Deß Hertzogthumb Wirtemberg erneuerte Vorst-Ordnung*). The second oldest is a translation of *Adelicher Zeit-Vertreiber, Oder Neu-erfundene Jagd-Ergötzungen* that of a French monk from Gradmont, Francois Fortin. It was published in several editions, and was amongst the most sought-after references on catching birds (LINDNER 1976: 238). The third book from the 17th century is written in French. The work is about the crafts and knowledge of hunting – *Le parfait chasseur, pour l'instruction des personnes de qualité ou autres qui aiment la Chasse...* It was written by Jean de Saclespée, Vicomte of Selincourt and was praised by his contemporaries (BEL-LEVAL 1864: 265).

Most of the books from the 18th century are also on hunting. Of the 27 books, 24 are in German, two are in French and one in Hungarian. Besides comprehensive works providing general guidance for hunting, some are encyclopaedias, one deals with the history of hunting, another is a calendar containing archaic technical terms about hunting. Another group is made up of publications on the legal aspect of hunting, several of them being hunting laws such as the Order of Maria Teresa and Joseph II on hunting. Apart from these, travel journals and works of natural history also enrich this part of the collection.

Already in the 18th century, readers could gain various practical information from these handbooks on hunting. Amongst the most diverse topics, descriptions of the natural environment can always be found. It is not uncommon that the authors describe game species one by one, providing relevant knowledge as to their hunting regulations, too. Most of the books would discuss tools and devices (firearms, traps) as well as infrastructure connected to hunting (hides, feeders etc.). These comprehensive works often discuss topics related to hounds, their diseases and their cures.

Der Vollkommene Teutsche Jäger published in Leipzig in 1719 overarches knowledge on forestry and hunting, presenting the elements of the natural environment (mountains, forests, minerals, game animals and wildfowl). This book also contains a pair of pages with horn music, listing the seven most important signals used during hunts. It also contains a hunting calendar that is among the most common components of hunting books.

Another book that was also printed in Leipzig in 1754 is the *Neueröffnete Jäger-Practica*, being especially valuable for the demonstration of contemporary hunting devices. Another book, *Der Dianen: Hohe und Niedere Jagd-Geheimnisse* published in 1734 gives us an insight into the design and implementation of game reserves as well as the preparation of aristocratic group hunts (Figs 5–6).

A TRAVELOGUE FROM THE 18th CENTURY

The 18th century material contains two travelogues on top of the technical literature. One of these is the *J. Long's See- und Land-Reisen: Eine Beschreibung der Sitten und Gewohnheiten der Nordamerikanischer Wilden* printed in Hamburg in 1791. The author, John Long – who later became an interpreter for native Americans and a fur trader – arrived at Montreal in 1768 and started working for merchants thus getting in contact with the native tribes. He familiarized with the language and the customs of several ethnic groups. He returned to England in 1787 (BISHOP 1979). In his book published in 1791, he gives a detailed and rather objective account on the lives and traditions of the native American with a focus on the tribes inhabiting the region around the River St. Lawrence and the Lake Ontario.

MONOGRAPHS FROM THE 19th CENTURY

The 19th century part of the collection shows a much higher diversity. Besides technical literature and legal texts (such as Article XX from 1833 on hunting in Hungary), there are several travelogues, itineraries of the colonial era such as those of Henry Morton Stanley (1841–1904), journals of hunting expeditions such as that of Archduke Rudolf of Habsburg-Lothringen (1858–1889) and of Theodore Roosevelt (1858–1919), the 26th president of the United States, as well as books of fiction and hunting joke compilations. Apart from more comprehensive works, monographs also appear from this time onwards. One good example is the book on hunting hounds, sheep dogs and guard dogs (*Jagd-, Hof- und Schäferhunde. Praktisches Handbuch für jeden Hundebesitzer*). Several books discuss firearms only such as the one written by Adolf Zimmer (*Die Jagd-Feuergewehre. Anleitung zur näheren Kenntniss und zum richtigen Gebrauch der Jagdgewehre*), complete with 30 figures illustrating the right way of using these arms.

From this time period, the collection of hunting books boasts a real gem. This is the two-volume work by superintendent Dienes Pák (1800?–1864) on *The knowledge of hunting*, the first Hungarian work aiming at completeness (following the tradition of earlier such works) and discussing topics from mammals and birds, weapons (e.g. how to make gunpowder and bullets), hounds (breeds, diseases, therapy) as well as the methods and tools of hunting, provides a 12-month calendar for hunters and a technical dictionary. The first edition was preserved in a perfect condition with its gilded green leather binding. It is a true gem for collectors that cost 3 silver forints in 1829 (ANONYMUS 1829) (Figs 8–9).

For us, the books that are 'enriched' by their previous owners are of special value. Such a book is the *Neuestes Illustriertes Jagdbuch* from which we can see

that the proud owner shot three hares, five partridges and nine quails in September 1862. However, hunter's luck said goodbye to him as he did not shoot anything in October and December. The back page reveals a recipe for a mixture against canine distemper. The mixture is formed into pills and given to the ailing dog 2-3 pieces a day (Figs 9–10).

BOOKS FROM THE 20TH CENTURY AS MIRRORED BY ZSIGMOND SZÉCHENYI'S INSCRIPTIONS

The material from the 20th century is so rich both in genres and in contents that it is well beyond the scope of this paper to list all the volumes. Instead, following the examples above, I would present only some books that have Zsigmond Széchenyi's inscriptions in them. Széchenyi often recorded the date (sometimes along with the place) of acquisition into the actual volume. For example, the inner endpaper of the *White Hunter* by J. A. Hunter has the following inscription: 'Széchenyi Zsigmond 1938 London' and a comment 'I personally knew the author. I brought a camera from him in Nairobi (East Africa).' Some books preserved his valuable opinion. As a hunter and a writer, Széchenyi often opined about the books, not uncommonly in a rather unconstrained style. For example, he wrote into the book of Jenő Horthy (*The sport of a lifetime*): 'The author is very fond of making mentions of himself. The pronoun 'T' occurs 2,500 times (I counted it)! That makes 8 occurrences per page on average!'¹¹ (Fig. 11). Otherwise, they used to be partners in hunting with Horthy. Széchenyi was outright disgruntled with the book *Shooting in Hungary* published by *The Hungarian Foreign Trade Board* according to the inscription that reads 'This book is a comedy! The ditor must have been an imbecile! Széchenyi Zs.' However, positive remarks also abound. For example, on page 421 of William Charles Baldwin's book (*African hunting and adventure from Natal to the Zambesi [...] From 1852 to 1860*) illustrated with inline engravings and figures Széchenyi wrote 'What an exciting book! Széchenyi 1951' (Fig. 12). On the occasion of the 1960 expedition, he received a book from Robert Triebel in Nairobi (*George Michael: African fury*) that has an inscription by Triebel: 'Nach 30 Jahren als Zeichen der Freude am Wiedersehen mit Graf Széchenyi Jan. 1960 Nairobi Robert Triebel.' Alas, upon reading it, Széchenyi added 'the writing of a loud-mouthed, self-important hyperbolist!'

In books that were given as presents to Széchenyi by friends, some inscriptions are quite touching. This is how he received many works of fiction. Several

¹¹ Széchenyi used to be ironic with writers – himself included. In his book titled 'Két kecske' he wrote (SZÉCHENYI 1942: 193): 'I am afraid this books has a lot more about goats than the average reader would wish for. The word 'goat' is mentioned 248 times – I counted it precisely. That makes three mentions per page... or, putting it in another way, a pure one and a half pages I filled with this word only.'

endpages bear inscriptions by his close friends Kálmán Kittenberger (1881–1958, Africa explorer, zoologist, hunter and writer) and István Fekete (1900–1970, writer, agricultural superintendent, hunter).

Their life-long friendship with István Fekete was born on a hunt (FEKETE 2005: 67) and later recalled by the inscriptions of several volumes. A collection of fictitious essays, *Awakening in the forest* was originally bought by István Fekete for himself. The inscription on the cover page reads '*Purchased on Teleky Square*'. Széchenyi's note on the endpage reads '*A present from István Fekete 1949*'. The same 'dialogue' can be found in Tivadar Barthos' book, *Evegreen Hunting Memories*.

His own work (*Fog*) Fekete gave to Széchenyi with the following inscription: '*To Zsigmond Széchenyi, my old – but not THAT old – friend of mine, with friendship and love: István Fekete*'. And on a separate note within the book, a few apologetical lines expressing his discontentedness concerning the principles followed by the editors of the book (Fig. 13). '*I am not responsible for publishing the novels removed from 'On Old Roads'. Someone picked them this way – what can I do?*' Kálmán Kittenberger, Széchenyi's friend and travelling companion bestowed his book *From the Kilimandjaro to Nagymaros* with this inscription (Fig. 14): '*To Count Zsigmond Széchenyi, in remembrance of the good old times. Nagymaros, 14th July 1956, Kálmán Kittenberger*'. Széchenyi also received the copy of *Hunting with rifle and pencil* that was originally given to Kittenberger by the author himself, as attested by the inscription '*With best wishes to Kálmán Kittenberger Charles Liedl*'.

CONCLUDING REMARKS ABOUT ZSIGMOND SZÉCHENYI AND HIS COLLECTION OF HUNTING BOOKS

Both Széchenyi and Kittenberger contributed greatly to the enrichment of the zoological collection of the Hungarian Natural History Museum. It was mostly their material on show in the Africa exhibition that got annihilated in the conflagration of 1956. In 1931, Kálmán Csathó (1881–1964) writer, director and hunter compared a book by Széchenyi (*Csui!*) to a book by Kittenberger (*Africa changed*, co-authored by Jenő Horthy) According to Csathó, the books were different from each other as '*one of them is a professional work written out in a language enjoyable for a wider public while the other is a series of experiences intended for the general public but providing interesting pieces of information even to an expert*' (CSATHÓ 1931: 9).

Maybe these two books are the best examples of the diversity of knowledge and adventure hidden within the hundreds of books of the collection. Their leather might be worn and the cloth binding might be frayed, but whenever we come across the characteristic handscript of Széchenyi on the pages preserving

a treasure trove of hunting tradition and culture, copperplates depicting lifelike scenes, advertisements of weapon catalogues, pocket calendars, hunting log-books, trophy evaluations and endpages of various other volumes, we shall always be reminded of Zsigmond Széchenyi.

*

Acknowledgements – Assistance in revealing the past events by Mrs Zsigmond Széchenyi and István Matskási was priceless. I am grateful for Enikő Nagy and Eszter Farkas of the HNHM Central Library, for their help in selecting the photographs, for Katalin Pákozdy for her professional recommendations, and Gábor Papp (HNHM Department of Mineralogy and Petrology), Ottó Merkl (HNHM Department of Zoology) and Zoltán Korsós (HNHM) for editing the Hungarian version.

IRODALOM – REFERENCES

- ANONYMUS 1829: Tudományos dolgok. [Scientific matters.] – *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 2(20): 160.
- ANONYMUS 1935: Vadászat. [Hunting.] – *Pesti Napló* 86(68): 15.
- ANONYMUS 1961: A bemutató mozik műsorából. [From the programmes of premier movie theaters.] – *Népszabadság* 19(48): 9.
- BELLEVAL R. 1864: *Nobiliaire de Ponthieu et de Vimeu. Tome II.* – Lemer Ainé, Amiens, 265 pp.
- BISHOP C. A. 1979: Long, John. – In HALPENNY F. G. & HAMELIN J. (eds): *Dictionary of Canadian Biography, vol. 4.* University of Toronto / Université Laval, Toronto. Online: http://www.biographi.ca/en/bio/long_john_4E.html [Accessed 24 August 2017.]
- CSATHÓ K. 1931: Afrikai vadásznaplók. [African hunting diaries.] – *Budapesti Hírlap* 51(30): 9.
- FEKETE I. 2005: *Fekete Istvánra emlékezve.* [Remembering István Fekete] – Móra, Budapest, 67 pp.
- KORSÓS Z. & HORVÁTH Cs. 1996: Megnyílt a Természettudományi Múzeum. A Magyar Természettudományi Múzeum rövid története. [On the opening of the Hungarian Natural History Museum. A brief history.] – *Magyar Múzeumok* 2(4): 5–9.
- LINDNER K. 1976: *Bibliographie der deutschen und der niederländischen Jagdliteratur von 1480 bis 1850.* – Walter de Gruyter, Berlin–New York, 838 col.
- MÁRIÁSS I. 1937: Alaszkában vadásztam. Széchenyi Zsigmond gróf könyve. [I hunted in Alaska. A book by Count Zsigmond Széchenyi.] – *Budapesti Hírlap* 57(293): V.
- MERCK K. 1884: *Klemens Merck's Warenlexikon für Handel, Industrie und Gewerbe.* – Gloeckner, Leipzig, 27 pp.
- PAPP G. 2016: A Természettudományi Múzeum és 1956. A Nemzeti Múzeumban pusztító tűzvész előzményei, körülményei és következményei. The Hungarian Natural History Museum and the Hungarian Revolution of 1956. Fire in the building of the National Museum. – *Annales Musei historico-naturalis hungarici* 108: 151–220.
- PETUR L. 1934: „Lusta, lump állat az oroszlán” Gróf Széchenyi Zsigmond az Afrikavadász leleplezi az „állatok királyát”. – Puska helyett – fényképezőgéppel a steppéken. [“The lion is a lazy animal!” Africa-hunter Count Zsigmond Széchenyi unveils the “King of the Animals”.] – *8 Órai Ujság* 20(137): 4.
- SOMKUTI G. 1992: Az Országos Széchenyi Könyvtár működése 1984–85-ben. [The National Széchenyi Library in 1984–85.] – In: [KOVÁCS I. (ed.): *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve 1984–85.* Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest, pp. 31–94.
- SZÉCHENYI Zs. 1965: *Ahogy elkezdődött.* [As it began.] – Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 34 pp.
- SZÉCHENYI Zs. 1942: *Két kecske.* [Two goats.] – Vajna és Bokor, Budapest, 192 pp.

- SZÉCHENYI ZS. 1968: *Denaturált Afrika. Feleségemmel a Fekete Földrészen.* [Africa Denatured. With my wife in the Black Continent.] – Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 31 pp.
- SZÉCHENYI ZS. 1979: *Szarvasok nyomában és egyéb írások.* [On the tracks of deers, and other writings.] – Gondolat, [Budapest], 262 pp.
- SZUNYOGHY J. 1960: Rövid tájékoztató az afrikai vadász és gyűjtő expedícióról. (Kurzer Informationsbericht über die afrikanische Jagd- und Sammelpedition.) – *Vertebrata hungarica* 2(1): 103–108.
- ZSINDELY E. 1939: A vadászat a mezőgazdasági kiállításon. [Hunting in the agricultural exhibition.] – *Köztelek* 49(17): 350.

KÉZIRATOK – MANUSCRIPTS

- [MS01] GYORGYEVICS T. 2014: *Gróf Széchenyi Zsigmond (1898–1967)* [elektronikus dokumentum]. – [s. l.], [s. n.].
- [MS02] *A TTM főigazgatójának, Székessy Vilmosnak levele Szunyoghy János osztályvezető-helyettesnek.* Tárgy: búcsúbeszéd tartása Széchenyi Zsigmond temetésén. MTM-TT-TI 315/1967-Főig. (1967. április 29.)
- [MS03] *A TTM főigazgatójának, Székessy Vilmosnak belső utasítása Széchenyi Zsigmond golyós vadászfegyverének elhelyezéséről.* Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, Tudománytörténeti Gyűjtemény (a továbbiakban: MTM-TT), Történeti Irattár (a továbbiakban: TI) 737/1967-Főig. (1967. november 14.)
- [MS04] *Verő Gábornak, a Művelődési Minisztérium főosztályvezető-helyettesének levele a TTM főigazgatójának, Székessy Vilmosnak.* Tárgy: tárgyalások özv. Széchenyi Zsigmondnál a vadászati könyvtárnak a TTM részére történő megvásárlásáról. Ügyiratszám: 86061/68. MTM-TT-TI 614/1968-Főig. (1968. szeptember 14.)
- [MS05] *Kálló Gyulának, a TTM gazdasági igazgatójának levele a Kulturális Minisztérium Képzőművészeti és Kögyűjtemény Főosztály Múzeumi Osztályának.* Tárgy: a vadászati könyvtár tárolása miatt járó rezsitítés megszüntetésre kerül, mivel a gyűjteményt beszállították a múzeumba. MTM-TT-TI 536/1977-Főig. (1977. október 21.)
- [MS06] *Verő Gábornak, a Művelődési Minisztérium főosztályvezető-helyettesének levele a KMI (Központi Múzeumi Igazgatóság) vezetőjéhez.* Tárgy: a vadászati könyvtár címjegyzékének elkészítéséért járó díjazás kifizetése. Ügyiratszám: 86259/68. MTM-TT-TI 707/1968-Főig. (1968. október 15.)
- [MS07] *Kálló Gyulának, a TTM gazdasági igazgatójának levele Fábry Zoltánnak, az Országos Széchenyi Könyvtár Gazdasági Hivatal gazdasági igazgatójának.* Tárgy: a Széchenyi vadászati könyvtár fejlesztésének céljára átutalt összeg felhasználása. MTM-TT-TI 134/1978-Főig. 4 pp. (1978. február 7.)
- [MS08] *Kondor Istvánné válaszelevele Kaszab Zoltán főigazgatónak a vadászati könyvtár 1978. évi támogatásáról.* Ügyiratszám: 27882/1978. MTM-TT-TI 134/1978-Főig. 6 pp. (1978. március 1.)